

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р **Николай Кирилов Михайлов**, член на научно жури за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление Философия 2.3 (Нова философия – 19 век) за дисертационния труд на Александра Светлинова Арабаджиева на тема: **„Социална онтология и свобода (Критическата философия на историята на К. Касториадис)“**

Представената за становище дисертация е структурирана в увод, три глави, заключение, основни приноси и библиография, които са развити на 269 страници. Главите са допълнително разделени детайлно в зависимост от разглеждания етап от необикновената житейска и интелектуална съдба на Касториадис или от съответен проблем, който го е вълнувал в един или друг момент от неговите интелектуални занимания. Структурата на дисертацията издава сериозното познание на главните етапи, теории и произведения свързани с теоретичното наследство на Касториадис. Описани са основните концептуални постановки на автора, направен е успешен преглед на историческата и културна среда, в която той работи, проследени са внимателно и подробно влиянията върху неговото философско, социологическо, политическо творчество. Библиографията включва над 300 заглавия на книги и онлайн източници на български, английски и гръцки езици, подредени и систематизирани като използвана и цитирана литература. Всичко това още в началото свидетелства за изключителната научна добросъвестност на дисертанта и успешен методологичен избор при работата върху дисертацията.

Оценявам трудът на Александра Арабаджиева като цялостно и задълбочено изследване на философското развитие и теоретичното наследство на К. Касториадис, каквото на мен не ми е известно в българската историко - философска литература. Самият Касториадис, както е отбелязала и Арабаджиева е енциклопедичен автор с необичайна съдба и работата върху неговите идеи предполага също метод , който изисква широки и панорамни познания във философията, историята, социологията, психоанализата, политиката и т.н., както и свободна употреба на езиците, на които Касториадис формулира някои от основните си понятия, каквато Арабаджиева убедително демонстрира. Няма понятие, идея, метод от трудовете на френския мислител или дори детайл от неговата интелектуална биография, които да са убягнали от изследователския интерес на дисертанта. Цялата разработка в един по широк план е посветена на съдбата на съвременните леви философски, политически и социални идеи чрез представяне на един сравнително по малко познат у нас автор и неговите решителни и радикални дирения , което прави темата изключително дисертационна и със сигурност необходима за българското историко- философско знание.

Уводът е изчерпателен и ясно очертава целта на дисертацията, като се описват и нейните обект и предмет. Първата глава на изследването е посветена на биографията на френския мислител с „очертването на прилежащия и исторически контекст” (с.9 от Дисертацията). Посочени са важни факти от житейската съдба на Касториадис, първите му контакти с левите идеи в условията на един конфликтен гръцки социален и политически контекст , първоначалното му увлечение по троцкизма и изводът му че

революционния дух, които носи руската социална промяна се подкопава от бюрокрацията. Арабаджиева умело очертава някои от идеите, които ще вълнуват Касториадис през целия му живот и ще го карат да се завръща към тях вече като утвърден мислител. Една от тях е тази за „неадекватността на разделението на теоретически и практически науки”. (с. 26 от Дисертацията). Изводът е, че в трудните условия на окупирана Гърция се извършва едно „политическо и интелектуално съзряване” (с. 38 от Дисертацията), в което Касториадис се оформя като мислител, силно повлиян от левите идеи и социалната действителност в Европа и СССР, но предлагащ тяхна собствена интерпретация и осмисляне. Интересни, но и аналитични редове са посветени на създаването и дейността на групата и съответното списание с „драматична формулировка” (с.46 от Дисертацията) *Социализъм или варварство* и ролята на Касториадис като един от основните му идеини вдъхновители. Като една от централните теми в творчеството на френския мислител се оформя критиката на марксизма и донякъде дистанцирането му от него, сполучливо наречено от дисертанта „личен проект на Касториадис”. (с. 52 от Дисертацията), чрез дълбок и всеотраден, доколкото позволяват занятията му от онзи период за икономическите и социални идеи на Маркс. Бих отличил подробното познаване от страна на дисертанта на всички факти от житейския път на Касториадис и умелото им свързване с различните етапи, през които преминава интелектуалния му живот. Заедно с това Маркс, въпреки критиките и дори дистанцирането от него е авторът, който определя миогледа на френския мислител и върху чийто идеи той гради своите смели теоретични постановки. Както самият Касториадис ще напише по късно – всеки, който се интересува от социални проблеми веднага и неизбежно се сблъсква с учението на Маркс. Нещо, което мога да отбележа и за цялата дисертация е отличното познаване на трудовете не само на Касториадис от страна на изследователя, а и на целия теоретичен и социален контекст, в който те се появяват. Широкото и подробно изложение на Арабаджиева никога не прекрочва границата на системното описание на социалната теория на Касториадис, което е възможен риск, когато се описва такъв универсален автор като него.

Втора и трета глава продължават детайлното изследване на многопосочното философско дело на френския мислител. Изследването се разгръща в две посоки – от една страна, излагането на идеята за автономното съществуване на индивидите като смислово ядро на понятието за общество (и за „обществен живот“) и, от друга страна, анализът на една значителна част от философските идеи на Касториадис. Арабаджиева умело преминава към съдържателен и интерпретативен анализ на съчиненията на Касториадис, като подробно се спира на онези, в които идеите му получават конкретна формулировка. Максимално подробно е изложена критиката на автора към марксизма, философията и позитивизма в науката. Като приносна бих определил научно аргументираната идея на Арабаджиева да използва за основа на анализа си една оригинална дихотомия на авторите в историята особено на съвременната философия като „акциденциалисти“ и „есенциалисти“. Както пише самата тя, тезата на Касториадис за социална онтология е „антитеза на есенциалистиката концепция под формата на пряко противопоставяне на схващането за исторически детерминизъм”. (с. 91 от Дисертацията). С висока теоретична стойност е и анализа на основното съчинение

на Касториадис, към което е насочен изследователският интерес, свързано с неговия разрыв с марксистката традиция, но и със самия Маркс, което френският автор нарича „изясняване”. (с. 93 от Дисертацията). Касториадис, както вече отбелязах, е сложен и многопосочен автор и може би трудно би могъл изобщо, ако не се познава добре да бъде включен в различни класификации. Именно тук намирам високата научна оригиналност и безспорните научни постижения на Арабаджиева, която успява да систематизира в рамките на целите на изследването и да намери мястото на философското наследство на Касториадис в сложните социални и теоретични контексти на историята на философията на 20 ти век. Не мога да не отбележа широката философска и историческа панорама, на фона на която Арабаджиева анализира творчеството на Касториадис – Луи Алтюсер, Дьорд Лукач, Карл Попър, Скот Мийкъл, Едуард Халет Кар и т.н По нататъшното изложение изяснява понятийният апарат на Касториадис и разглежда ключовите положения в теорията му. Според мен Арабаджиева умело сочи разликите в разбирането и употребата на основни философски парадигми от страна на Касториадис. Анализрайки концепцията за времето на автора, докторантът стига до заключението, че в контекста на философията на Касториадис твърдението, че революцията е възможна „не означава, че с оглед на познанието си относно настоящето...бихме могли да стигнем до „истинно” познание по отношение на миналото и бъдещето” (с. 178 от Дисертацията). Особено впечатление прави разработката на идеята за социално въображаемо. Интелектуалната атмосфера на Франция е силно повлияна от психоаналитичните теории и школи. Достатъчно е да споменем имената от френската психоаналитична школа като Ж. Лакан, свързаните с България Юлия Кръстева и Франсоаз Долто и др. Касториадис открива свой оригинален подход в тази област, в която сякаш всичко изглежда казано и написано. Всяко понятие за „въображаемо” е по близо до една психоаналитична теория, отколкото до една философия например. Но Арабаджиева успява много добре в съдържателен план да посочи, че освен психологическите измерения понятието „въображаемо” при Касториадис има и своя строго философски контекст. Френският автор тълкува въображаемостта в традицията на немската класическа философия, като според дисертанта той търси и неговите аристотелиански корени, където въображението се припокрива с мисловния процес изобщо. (с. 216 от Дисертацията). Така само въображаемостта успява да даде удовлетворителни отговори на екзистенциални въпроси относно действителността и социалността. В този план въображаемостта в идеите на Касториадис е по скоро способността да се появява радикално новото в социален смисъл, което или не може или е трудно да се изведе от предшестващия опит, разбран като рационални основания. Идеите на Касториадис тук са изключително оригинални и бих казал дръзки. Според него наистина между психическото и социално- историческото могат да бъдат открити общи и за двата феномена черти, които ако не ги обединяват, то поне ги сближават. Тези общи черти може да разпознаем именно ако изследваме въображаемостта. То понякога според френския автор изглежда „по реално” отколкото цялата действителност или ако предпочитаме – от онова, което наричаме социална реалност. Нека си припомним, че Касториадис смята „псевдорационалността” на съвременния свят (чрез според него „натрапчивите” идеи за *ефективност* и *рационалност*) за една от историческите форми

на въображаемото. Определянето на ролята на понятието „социално въображаемо” във философията на интересувания я автор е изключително точно и според мен приносно в дисертацията на Арабаджиева. Ключови според мен за изследването са и частите, които разглеждат изведеното в заглавието понятие *социална онтология*. Индивидът в обществото не е в състояние нито на автономия, нито на хетерономия, а е в това на адхезия – полето, на което се разгръщат автономията и хетерономията. Касториадис твърди, че в съвременното общество автономията се подменя с моралния принцип на индивидуализма, който е източник на отчуждение. Разсъжденията на Арабаджиева са насочени към сложната диалектика на понятията институционализация, институционализираност и равнищата, през които те преминават. Именно чрез тези понятия обществото се „самоизявява под формата на история” (с. 229 от Дисертацията).

Заклчението обобщава научните усилия на Арабаджиева и систематизира изследването. Напълно подкрепям формулираният там извод за „двупосочна теоретична и практическа значимост на изследването“ (с. 251 от Дисертацията). Това изследване наистина има потенциал да се превърне в обединяващо за философите от балканските държави тематично поле, доколкото става въпрос за гръцки мислител, утвърден и познат като западен философ, но оформил основите на своите научни дирения тук, на Балканите.

Смятам, че дисертацията на Ал. Арабаджиева е съдържателно изследване, в което анализите и изведените от тях изводи са умело подчинени на главната изследователска тема. Научните приноси и научната новост на резултатите, посочени в Заклчението са добросъвестно описани и отразяват обективно постиженията на дисертанта. Освен чисто теоретично, авторът познава добре и практически предмета на своето изследване, доколкото демонстрира широки познания на различни важни детайли от интелектуалната и жизнена съдба на Касториадис и различните публикации за върху нея. Дисертацията и Автореферата са подкрепени с изложение на целите, задачите, източниците, хронологическите периоди и достоверността на изследването, като тези акценти систематизират разсъжденията на Арабаджиева и им придават допълнителна научна тежест. Аprobацията на изследването в публикации и различни участия на дисертанта по темата, изложена в края на дисертацията спомага за разширяване на обхвата на изследователските цели. Сериозно преимущество е и високата степен на езикова ерудиция, с която Арабаджиева успява да разгледа и проследи съдържанието на понятията в творчеството на Касториадис. Подкрепям формулираните от дисертанта научни приноси и изводи, особено онези които се отнасят до важността на концепцията за автономията и обединяващата роля на философията спрямо другите науки, без самата нито самата тя, нито философската система на автора да се смятат за завършена система.

Настоящият текст притежава всички научни качества като отговаря на критериите за научно изследване, необходимо за присъждане на научна и образователна степен „доктор”. Предвид всичко това, **убедено предлагам на почитаемото Научно жури да присъди** на Александра Арабаджиева образователната и научна степен „доктор”.

26. 09. 2016 г.

Доц. д-р Николай Михайлов